

# EGY KIEMELKEDŐEN FONTOS KÖTELEK A KELETI ÉS NYUGATI EGYHÁZAK KÖZÖTTI ÖKUMENIKUS TÖREKVÉSBEN: A CANONES APOSTOLICI\*

## BEVEZETÉS

Az *Apostoli kánonok*, vagy más néven *85 apostoli kánon* a 4. század végén keletkezett alapvető egyházfegyelmi gyűjtemény.<sup>1</sup> A benne található rendelkezések rövid, definitív formában tartalmazzák a legfontosabb egyházi jogintézményekre vonatkozó alapvető normákat, különös tekintettel a szentségekre, a klerikusokra, a püspökszentelésre és a zsinatok összehívásának szabályaira. Anyaga nagy valószínűség szerint a szintén 4. századi *Constitutiones apostolicae*-ből, illetve 4. századi zsinati rendelkezésekből került összeállításra. Az apostoli kánonok eredeti szövege görög, amelyből ötvenet *Dionysius Exiguus* ültetett át latin nyelvre. Ez a pseudo-apostoli gyűjtemény kiemelkedő hatást gyakorolt mind a keleti, mind a nyugati egyházfegyelemre, és így a latinra lefordított kánonok lényegi, alapját képezték az egyetemes házfegyelemnek.

## I. A GYŰJTEMÉNY TARTALMA

A *Canones apostolici* kánonjai kitérnek a püspökök szentelésére, amelyet e norma szerint legalább kettő vagy három püspök végez; de a pap, a diakónus és más klerikus

---

\* Elhangzott angol nyelven a *Klaus Mörsdorf Studium für Kanonistik* (Ludwig Maximilians Universität, München) és a *Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet* közötti együttműködés keretében 2008. május 13-án (Budapest, PPKE). A jelen tanulmány a Premontrei Rendi Szent Mihály Apát-ságban (Silverado, CA) készült, a kutatást az OTKA T 048584-es számon támogatta.

1 A gyűjteményről vö. ERDŐ, P., *Die Quellen des Kirchenrechts* (Adnotationes in ius canonicum 23) Frankfurt am Main 2002. 19-20. GAUDEMET, J., *Les sources du droit de l'Église en Occident du II<sup>e</sup> siècle*, Paris 1985. 24-25. Kiadása: METZGER, M. (ed.), *Les constitutions apostoliques III* (Sources chrétiennes 336), Paris 1987. 274-309.

szentelésére is, melyek a püspök sajátos feladatai közé tartoznak. Beszélnek a liturgikus eszközökről és szerekről.<sup>2</sup> Hangsúlyozzák, hogy a püspök és a papok nem élhetnek együtt a másik nemhez tartozó személyekkel. Aki keresztsége után másodszor nősült, vagy concubinát tart nem engedhető püspöki, papi, diakónusi, sem más szent szolgálat gyakorlására.<sup>3</sup> A magát kasztráló személy nem nyerheti el a klerikusi státuszt,<sup>4</sup> illetve ha már elnyerte volna, el kell bocsátani.<sup>5</sup> Nemcsak a püspöknek és a papnak, hanem a diakónusnak is tartózkodnia kell minden világi jellegű tevékenységtől. A gyűjtemény szövege szól a Húsvét megünnepléséről is.<sup>6</sup> Említi a hívők misehallgatási kötelezettségét, akiknek nemcsak a szent iratokat kell megismerniük a szentmisek folyamán, hanem a hívő közösség közös ünnepén részesülniük kell az Oltáriszentségben.<sup>7</sup> A 11. kánon szigorúan tiltja a kiközösítettekkel való együttléteket, akár egy házon belül is, a communiótól való megfosztás terhével. De hasonló következményekkel jár azok tette, akik eretnekekkel vesznek részt közös imádságon.<sup>8</sup> Az Apostoli kánonok normája szerint, ha egy papot, vagy diakónust egy adott plébániára nevezett ki a püspök, nem mehet át más plébánia élére, csak a püspök engedélyével. Azt a püspököt, presbitert vagy diakónust pedig, aki anyagi javakat fogad el szentség kiszolgáltatásért, azaz Simon Mágus bűnébe esik (vö. simónia), ki kell zárni a communióból.<sup>9</sup> Ehhez hasonlóan, azt a püspököt, aki világi hatalmat gyakorol, le kell tenni, és szintén az egyházi közösségből való kizárással kell büntetni.<sup>10</sup> Ide sorolható a 44. kánon rendelkezése is az uzorszedszedés tilalmát megsértő püspökök, papok és diakónusokról. Az egyházmegye és papsága közötti lelki házasság korabeli ekkleziológia felfogása alapján nem volt jogosult egy püspök sem más területéhez tartozó klerikust felszentelni.<sup>11</sup> Fontosnak kell tekintenünk a 38. kánont is, amely évenként két zsinat megtartását írta elő. A szentségi fegyelem területén pedig kiemelkedő a doktrinális alapon álló 49. kánon. Ez rögzíti, hogy a keresztséget a Szentháromság nevében kell kiszolgáltatni, amely jóval később visszacseng Zakariás pápa 744. július 1-én kelt levelében.<sup>12</sup>

---

2 Can. 4.

3 Can. 17.

4 Can. 22.

5 Can. 23.

6 Can. 8.

7 Can. 10.

8 Can. 46.

9 Can. 30.

10 Can. 31.

11 Can. 36.

12 Quod omnino uerum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuit sine inuocatione Trinitatis, perfectus non est, nisi fuerit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus. De illo autem quod

Szemmel látható, hogy az Apostoli kánonok kitüntetett figyelmet szentel az egyes klerikusi fokozatokhoz tartozók kötelességeinek és jogainak. A görög eredetiben szereplő 85 kánonból 52 a püspökökre vonatkozó fegyelemmel foglalkozik. Ebből 21 kánon egymás mellett említi a püspököt, a presbitert és a diakónust; 19 kánon csak a püspökökre nézve tartalmaz előírásokat; 10 kánon egymás mellett említi a püspököt és a presbitert, függetlenül a diakónusoktól; és mindössze 3 kánon beszél egy szinten önállóan a presbiterről és a diakónusról.<sup>13</sup> Ebből a statisztikai összehasonlításból feltétlenül kitűnik a püspök személyének megkülönböztetett helyzete a szent rend fokozatain belül, még a presbiterhez viszonyítva is. Ennek az elsőségnek talán legjobb összefoglalása a *Canones apostolici*-n belül a 35. kánon, amely éppen a püspökök elsőségéről tárgyal.<sup>14</sup> De hasonlóan említhető a 40. kánon is, amely rögzíti, hogy a presbiterek és diakónusok a püspök tudta nélkül nem cselekedhetnek. Az is látszik, hogy a legtöbb kánon egyöntetűen vonatkozik a három legfelsőbb klerikusi fokozatra, megkülönböztetés nélkül.<sup>15</sup>

## II. A GYŰJTEMÉNY UTÓÉLETE A 7. SZÁZADIG

Keleten a *Syntagma Canonum* az első gyűjtemény, amely felhasználja az Apostoli kánonok állományát.<sup>16</sup> Ez a kollekció 342-381 táján keletkezett és első redakciójában minden bizonnyal azokat a zsinatokat dolgozta fel, amelyek alap állományát képezik a régi jog időszakában összeállított egyházi gyűjtemények keleti kánonjainak.<sup>17</sup> A *Syntagma Canonum* további recenziói kiegészítésként a 381. évi Konstantinápolyi és a 451. évi

---

per quosdam affirmari scripsisti, ut si euangelicis quis uerbis, inuocata Trinitate, iuxta regulam a Domino positam, quicumque mersus esset in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quod sacramentum sine dubio haberet: et ita fortiter uerbis euangelicis fuisset consecratum baptisma, ut quamuis sceleratissimus quisque haereticus, uel schismaticus, aut latro, aut fur, siue adulter, hoc homini petenti ministraret, tamen Christi esset baptisma uerbis euangelicis consecratum: et contra, licet minister iustus fuerit, si Trinitatem iuxta regulam a Domino positam in lauacro non dixisset, uerum baptisma non esset quod dedit. *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, ed. I.-P. MIGNE, I-CCXXI, Lutetiae Parisiorum 1844-1864. LXXXIX. 943-944.

13 Vö. SZUROMI, SZ.A., *The Development of the Clerical Orders prior to the Discipline of Statuta Ecclesiae Antiqua (5<sup>th</sup> century)*, in *Folia Canonica* 5 (2002) 95-105, különösen 103-104.

14 *Episcopus gentium singularum scire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, et nihil amplius praeter eius conscientiam gerant, quam illa sola singuli, quae parochiae propriae, et villis quae sub ea sunt, competunt, sed nec ille praeter omnium conscientiam faciat aliquid, sic enim unanimitas erit, et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto.* *Patrologia Latina*, LXVII. 145.

15 Vö. REYNOLDS, R.E., *The De officiis VII graduum: Its Origin and Early Medieval Development*, in *Mediaeval Studies* 34 (1972) 113-151.

16 STICKLER, A.M., *Historia iuris canonici latini. Historia fontium*, Torino 1950. 69.

17 Vö. RHALLES, G.A.-POTLES, M., *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, I-VI. Athens 1852-1859.

Chalcedoni Zsinatot is beépítették a gyűjtemény anyagába, amelyben Nagy Szent Bazil kánoni levelei is helyet kaptak.<sup>18</sup>

Nyugaton Dionysius Exiguus szkíta szerzetes az 5. század végén – a 6. század elején az egyetemesség igényével állította össze a korabeli legfejlettebb metodológiai elveket felhasználó joggyűjteményét,<sup>19</sup> amelynek első egysége az *Apostoli kánonok* első ötven kánonja volt.<sup>20</sup> Dionysius Exiguus fordítása lehetővé tette a latin kultúrkör számára az *Apostoli kánonok* mértékadó elveinek hosszú távú beépülését a nyugati fegyelmi hagyományba. Hozzá kell tennünk, hogy a gyűjtemény tartalmának elfogadása a latin egyházban nem nevezhető töretlennek, hiszen már az 520 körül keletkezett *Decretum Gelasianum de recipiendis libris teljes* egészében elutasította használatát.<sup>21</sup> Ennek ellenére, különösen a *versio dionysiana*-nak köszönhetően a latinra lefordított kánonok állandó hivatkozási helyként szolgálnak a legtekintélyesebb nyugati egyházi jogforrások számára.

### III. A CANONES APOSTOLICI KIEMELKEDŐ HELYE A KELETI EGYHÁZI JOGGYŰJTEMÉNYEKBE

A 692. évi Trulluszi Zsinat kiemelkedő fordulópont a keleti egyházfegyelemben.<sup>22</sup> Mint köztudott, ez a zsinat összeállította azon kánonoknak a listáját, amelyek tekintélye kétségsbe vonhatatlan a Bizánci Birodalom területén.<sup>23</sup> A felsorolás élén ott találjuk a 85 apostoli kánont.<sup>24</sup> Ennek hatására a 7. századi és későbbi keleti gyűjtemények kitüntetett

18 SCHWARTZ, E., *Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche*, in *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 25 (1936) 1-114.

19 Vö. SZUROMI, SZ.A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok a Dionysio-Hadriana gyűjteményben*, in *Kánonjog* 2 (2000) 87-95, különösen 87-88. DE MARINI ARVONZO, F., *Secular and clerical culture in Dionysius Exiguus's Rome*, in KUTTNER, S.-PENNINGTON, K. (ed.), *Proceedings of the Sixth International Congress of Medieval Canon Law* (Berkeley, CA. 28<sup>th</sup> July – 2<sup>nd</sup> August 1980; Monumenta Iuris Canonici C/7), Città del Vaticano 1985. 83-92.

20 *Patrologia Latina*, LXVII. 141-148.

21 ERDÖ, P., *Die Quellen des Kirchenrechts*, 20.

22 HUSSEY, J.M., *The Orthodox Church in the Byzantine Empire* (Oxford History of the Christian Church), Oxford 1990. 24-29.

23 Vö. CONGAR, Y.M.-J., *Structures ecclésiales et conciles dans les relations entre Orient et Occident*, in *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 58 (1974) 355-390. DURÄ, N., *The Ecumenicity of the Council in Trullo: Witnesses of the Canonical Tradition in East and West*, in NEDUNGATT, G.-FEATHERSTONE, M. (ed.), *The Council in Trullo revisited* (Kanonika 6), Roma 1995. 229-262.

24 II. Hoc quoque huic sanctae synodo optima maximeque visum est abhinc deinceps ad animarum medelam et morborum animi curationem firmos securosque manere LXXXV canones, qui a sanctis et beatis patribus qui nos praecesserunt, suscepti ac confirmati atque adeo nobis traditi sunt sanctorum et gloriosorum apostolorum nomine. Quoniam autem in his canonibus nobis praecceptum est, ut eorumdem apostolorum per Clementem constitutiones susciperemus, quibus iam olim ab haereticis adulterina quaedam et a pietate aliena in corruptelam ecclesiae introducta sunt, quae divinatorum nobis decretorum elegantem

helyen idézik az *Apostoli kánonokat*, mint a keleti egyházfegyelem egyik alapforrását. Ezek közül a legelső maga a *Collectio Trulliana*, amely átvette a II. Trullloszi Zsinat által felsorolt kánonok jegyzékét. De itt szükséges megemlítenünk a *Collectio Niceana*-t, amely a 787. évi II. Niceai Zsinat eredményeként további huszonkét kánonnal bővítette a *Trulliana* anyagát, és az így kiterjedt az *Apostoli kánonokra*, az egyetemes zsinatok kánonjaira, a részleges zsinatokról származó keleti kánonokra és a szent atyák kánonjaira. Hozzá kell tennünk, hogy a II. Niceai Zsinat komoly ellenérzéseket váltott ki Nyugaton, különösen Nagy Károly részéről,<sup>25</sup> így annak Keleten hangsúlyozott egyetemes jellegét többen vitatták.<sup>26</sup>

A niceai gyűjtemény kiegészült 883 körül húsz további, 861 és 879 közötti, azaz Photiosz, konstantinápolyi pátriárka idejéből (848-867, 877-886)<sup>27</sup> származó kánonokkal, amelyet *Collectio Photianae*, vagy más néven XIV cím alá rendezett nomokánon gyűjteményként tartunk számon.<sup>28</sup> Egyértelmű, hogy ebben a forrástörténeti fejlődési vonulatban a legkiemelkedőbb az úgynevezett *Pedalion*. Ez a gyűjtemény a keleti egyház hagyományos egyházfegyelmi anyagát feldolgozva *Agapios* és *Nicodemos* athos-i szerzetesek munkájának köszönhetően 1793-ban látott nyomtatásban napvilágot. Javított és véglegesített kiadása 1800-ban Lipcsében jelent meg. Ez a kiadás képezte az 1841-ben Athénban publikált revideált változat alapját.<sup>29</sup> A *Pedalion* követi a korábbi gyűjtemények szerkezetét, így első helyen idézi a 85 apostoli kánonot, majd az egyetemes és részleges zsinatokat, végül a szent atyák írásait. A gyűjtemény kánonállománya mind a mai napig a hatályos egyházi fegyelmet jelenti az ortodox egyházak számára.

#### IV. A CANONES APOSTOLICI NYUGATON A KODIFIKÁCIÓK KORÁIG

Ha a keleti egyházak gyűjteményei után egy pillantást vetünk a latin egyházban használt egyházzjogi kollektciókra, meggrajzolhatóvá válik az a történelmi ív, amely a kodifikációkig terjed és az *Apostoli kánonok* befolyásáról tanúskodik. A Dionysiana szövege bővített formában, újabb pápai levelekkel kiegészítve 774-ben került Nagy Károly-

speciem obscuraverunt, has constitutiones ad christianissimi gregis aedificationem ac securitatem oortune reieimus, haereticae falsitatis foetus nequaquam admittentes neque germanae apostolorum doctrinae eos inserentes. *The Canons of the Council in Trullo* in NEDUNGATT, G.-FEATHERSTONE, M. (ed.), *The Council in Trullo*, 64-65.

25 LYNCH, J.E., *The reception of an ecumenical council Nicea II a case in point*, in *Jurist* 48 (1988) 454-482, különösen 475.

26 NICHOLS, A., *Rome and the Eastern Churches. A Study in Schism*, Edinburgh 1992. 188-189.

27 DVORNIK, F., *The Photian Schism. History and legend*, Cambridge 1948. 175-178.

28 STICKLER, A.M., *Historia iuris canonici latini*, 407; vö. PITRA, J. (ed.), *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, II. Roma 1868. 433-435.

29 STICKLER, A.M., *Historia iuris canonici latini*, 408.

hoz I. Hadriánusz pápától, éppen azzal a szándékkal, hogy a Frank Birodalom alap egyházi kollektója legyen, mint hivatalos jogforrás.<sup>30</sup> A *Collectio Dionysio-Hadriana* ennek ellenére nem rendelkezett hivatalos pápai kihirdetettséggel, de tény hogy egyedülálló alapjává vált a frank területen tartott zsinatok, és ugyancsak a királyi kapitulárék intézkedéseinek, tovább erősítette Nyugaton a már rövidegük miatt is kedvelt Apostoli kánonok érvényesülését. Meghatározó forrástörténeti hatása van a jóval későbbi *Decretum Burchardi Wormatiensisnek*, amely 1008 és 1022 között keletkezett és különösen a németalföldi zsinati fejelem, illetve a különféle penitenciálék anyagának feldolgozása miatt kiemelkedő jelentőségű.<sup>31</sup> Ez a gyűjtemény *tizennyolc* kánont idéz az *Apostoli kánonokból*, felhasználva azokat a *De primatu Ecclesiae* (I. 75, 78, 210);<sup>32</sup> a *De sacris ordinibus* (II. 67-68<sup>33</sup>, 117-119<sup>34</sup>, 136<sup>35</sup>, 189<sup>36</sup>); a *De ecclesiae* (III. 109);<sup>37</sup> a *De sacrameto baptismatis et confirmationis* (IV. 22-23);<sup>38</sup> a *De sacramento Corporis et Sanguinis Domini* (V. 6, 8);<sup>39</sup> a *De excommunicatione* (XI. 35);<sup>40</sup> és a *De crapula et ebrietate* című könyvhöz (XIV. 5-6).<sup>41</sup> Érdemes egy pillantást vetnünk a legkiemelkedőbb gregoriánus gyűjtemény, az 1081-1083 körül keletkezett *Collectio Canonum Anselmi Lucensis* szövegére,<sup>42</sup> amelyben szintén meghatározó szerepet töltenek be az Apostoli kánonok, különösen a püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi anyagban, mint az Ans. 6. 32, 137, 142, 153, 154.<sup>43</sup>

30 MORDEK, H., *Kirchenrecht und Reform im Frankenreich. Die "Collectio Vetus Gallica", die älteste systematische Kanonensammlung des fränkischen Gallien. Studien und Edition* (Beiträge zur Geschichte und Quellen des Mittelalters 1), Berlin-New York 1975. 241-249.

31 HOFFMANN, H.-POKORNY, R., *Das Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Textstufen – Frühe Verbreitung – Vorlagen*, (MGH Hilfsmittel 12), München 1991. WILL, L., *Die Rechtsverhältnisse zwischen Bischof und Klerus im Dekret des Bischofs Burchard von Worms. Eine kanonistische Untersuchung* (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 12), Würzburg 1992. KÖLZER, TH., *Burchard I., Bischof von Worms (1000-1025)*, in FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms, Decretorum Libri XX*, Aalen 1992. 7-23.

32 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 9rb, 10ra, 29rb.

33 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 41ra.

34 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 45ra.

35 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 45vb.

36 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 50ra.

37 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 67ra.

38 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 84va-84vb.

39 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 95va.

40 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 149vb.

41 FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, 163rb.

42 SZUROMI, SZ.A., *Anselm of Lucca as a canonist* (Adnotationes in ius canonicum 34), Frankfurt am Main 2006.

43 THANER, F., *Anselmi Collectio Canonum una cum Collectione Minore*, II. Oeniponte 1915. 284, 333, 335, 340-341. Vö. SZUROMI, SZ.A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio*

*Gratianus* mester 1140 körül állítja össze kánongyűjteményét Bolognában, ami a klasszikus egyetemi kánonjogi oktatás alapgyűjteménye lesz.<sup>44</sup> A *Decretum Gratiani* szövegének mind három egységében találunk az *Apostoli kánonok* közül átvett kánonokat.<sup>45</sup> EMIL FRIEDBERG forrásfeldolgozó munkájának köszönhetően tudjuk, hogy *Gratianus* műve tizenhét kánont használ fel az ötven latinra lefordított kánon közül,<sup>46</sup> melyek meglehetősen szétszórtan helyezkednek el gyűjteményében: D. 28 c. 14;<sup>47</sup> D. 88 c. 3;<sup>48</sup> D. 1 c. 62 de cons.;<sup>49</sup> D. 33 c. 1;<sup>50</sup> D. 34 c. 15;<sup>51</sup> D. 55 c. 8;<sup>52</sup> D. 55 c. 4;<sup>53</sup> D. 55 c. 4;<sup>54</sup> D. 81 c. 12;<sup>55</sup> D. 45 c. 7;<sup>56</sup> C. 16 q. 7 c. 14;<sup>57</sup> C. 12 q. 1 c. 21;<sup>58</sup> C. 12 q. 1 cc. 22, 24;<sup>59</sup> D. 35 c. 1;<sup>60</sup> D. 35 c. 1;<sup>61</sup> D. 4 c. 79 de cons.<sup>62</sup> A felsorolásból egyértelműen kitűnik, hogy *Gratianus* közvetlenül a *Dionysio-Hadriana*-ból vehette át ezeket a szövegeket. Ezt jelzik azok a kánonok, amelyek az *Apostoli kánonokban* egymás után helyezkednek el és egymást követően (vö. C. 12 q. 1 cc. 21-22), vagy összekapcsolva (vö. D. 35 c. 1; D. 55 c. 4) szerepelnek

*Canonumban* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/1), Budapest 2000. 4-7, 27.

44 Vö. ERDŐ, P., *Geschichte der Wissenschaft vom kanonischen Recht. Ein Einführung* (Kirchenrechtliche Bibliothek 4), Berlin 2006. 49-54. LARRAINZAR, C., *La ricerca attuale sul "Decretum Gratiani"*, in DE LEÓN, E.-ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS, N., *La cultura giuridico-canonica Medioevale premesse per un dialogo ecumenico*, Milano 2003. 45-88. VIEJO-XIMÉNEZ, J.M., *La composizione del Decreto di Graziano*, in SZUROMI, Sz.A. (ed.), *Medieval Canon Law Collections and European ius commune* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/8), Budapest 2006. 97-169.

45 Vö. GALLAGHER, C., *Sacri Canones nel Decretum di Graziano*, in *Ius in vita et in missione Ecclesiae* (Acta Symposii Internationalis Iuris Canonici occurrente X Anniversario promulgationis Codicis Iuris Canonici diebus 19-24 aprilis 1993 in Civitate Vaticana Celebrati), Città del Vaticano 1994. 763-771.

46 FRIEDBERG, AE., *Corpus iuris canonici*, I. Lipsiae 1879. xix.

47 Can. Ap. c. 6. vö. FRIEDBERG I. 105.

48 Can. Ap. c. 7. vö. FRIEDBERG I. 307.

49 Can. Ap. c. 10. vö. FRIEDBERG I. 1311.

50 Can. Ap. c. 17. vö. FRIEDBERG I. 122.

51 Can. Ap. c. 18. vö. FRIEDBERG I. 129.

52 Can. Ap. c. 21. vö. FRIEDBERG I. 217.

53 Can. Ap. c. 22. vö. FRIEDBERG I. 216.

54 Can. Ap. c. 23.

55 Can. Ap. c. 25. vö. FRIEDBERG I. 284.

56 Can. Ap. c. 28. vö. FRIEDBERG I. 162.

57 Can. Ap. c. 31. vö. FRIEDBERG I. 804.

58 Can. Ap. c. 40. vö. FRIEDBERG I. 684.

59 Can. Ap. c. 41. vö. FRIEDBERG I. 684-685.

60 Can. Ap. c. 42. vö. FRIEDBERG I. 131.

61 Can. Ap. c. 43.

62 Can. Ap. c. 50. vö. FRIEDBERG I. 1388.

a *Concordia discordantium canonum* állományában is. A *Decretum Gratiani* végső változata az első nagy egységévé vált az 1582-ben Rómában nyomtatásban megjelent *Corpus iuris canonici*-nek, amely további öt, ezek közül három pápai kihirdetést nyert dekretális gyűjteményt tartalmazott, kiegészítve az 1545-1563-as *Trienti Zsinat* rendelkezéseivel. Ez az alap jogszabály gyűjtemény, mint tudjuk, az 1917. május 27-én XV. Benedek pápa által kizárólagos törvénygyűjteményként kihirdetett *Codex iuris canonici*-ig volt hivatalos használatban. A latin Egyház jogának első kodifikációja azonban nem új jog alkotását jelentette, hanem az addigi jog szisztematikus, leegyszerűsített és általánosan alkalmazható feldolgozását.<sup>63</sup> Éppen ezért az egyes kánonok értelmezéséhez és alkalmazásához továbbra is jelentős segítséget jelentett a kánonok eredetének az ismerete.<sup>64</sup> A *Decretum Gratianiban* felelhető tizenhét kánon, amely az *Apostoli kánonok* szövegét tartalmazza számos kánon forrásai között található meg a CIC (1917)-ben is, vö.: 138. kán.,<sup>65</sup> 984. kán. 7<sup>o</sup>,<sup>66</sup> 1473. kán, 1519. kán. §. 1, 1535. kán.,<sup>67</sup> 1522. kán. 3<sup>o</sup>,<sup>68</sup> 2354. kán. §. 1,<sup>69</sup> 2354. kán. §. 2,<sup>70</sup> 2359. kán. §. 3;<sup>71</sup>

63 Vö. SZUROMI Sz.A., *Kánonjogtudomány és kodifikáció* (Megjegyzések a latin egyházjog kodifikációjához), in *Iustum Aequum Salutare* IV/2 (2008) 83-92.

64 GASPARRI, P., *The History of the Codification of Canon Law for the Latin Church*, in *Acta Congressus Iuridici Internationalis VII saeculo a Decretalibus Gregorii IX et XIV a Codice Iustiniano promulgatis* (Romae 12-17 Novembris 1934), IV. Roma 1937. 1-10. KONDRATUK, L., *Le Code de 1917: Entre nécessité technique et catholicisme intransigeant*, in *Revue de Droit Canonique* 51 (2001) 305-321, különösen 306-310.

65 Clerici ab iis omnibus quae statum suum dedecent, prorsus abstineant: indecoras artes ne exercent; aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent; arma ne gestent, nisi quando iusta timendi causa subsit; venationi ne indulgeant, clamorosam autem nunquam exercent; tabernae aliaque similia loca sine necessitate aut alia iusta causa ab Ordinario loci probata ne ingrediantur. Vö. D. 35 c. 1.

66 Sunt irregulares ex defectu: (...) Qui munus carnificis susceperint eorumque voluntarii ac immediati ministri in executione capitalis sententiae. Vö. D. 33 c. 1.

67 C. 1519, § 1. Loci Ordinarii est sedulo advigilare administratio omnium bonorum ecclesiasticorum quae in suo territorio sint nec ex eius iurisdictione fuerint subducta, salvis legitimis praescriptionibus, quae eidem potiora iura tribuant. Vö. C. 12 q. 1 c. 24.

68 Huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivo Curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur quam patrimonium subire contingat. Vö. C. 12 q. 1 c. 21.

69 Laicus qui fuerit legitime damnatus ob delictum homicidii, raptus impuberum alterutrius sexus, venditionis hominis in servitutum vel alium malum finem, usurare, rapinae, furti qualificati vel non qualificati in re valide notabili, incendii vel malitiosae ac valde notabilis rerum destructionis, gravis mutilationis vel vulnerationis vel violentiae, ipso iure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis et a quolibet munere, si quod in Ecclesia habeat, firmo onere reparandi damna. Vö. D. 55 c. 4.

70 Clericus vero qui aliquod delictum commiserit de quibus in § 1, a tribunali ecclesiastico puniatur, pro diversa reatus gravitate, poenitentiiis, censuris, privatione officii ac beneficii, dignitatis, et, si res ferat, etiam depositione; reus vero homicidii culpabilis degradetur. Vö. D. 81 c. 12.

71 Si aliter contra sextum decalogi praeceptum deliquerint, congruis poenis secundum casus gravitatem coerceantur, non excepta officii vel beneficii privatione, maxime si curam animarum gerant. Vö. D. 81 c. 12.



2394. kán. 3<sup>o</sup>, 332. kán. §. 1.<sup>72</sup> Ezek a kánonok nyilvánvaló befolyással rendelkeztek az 1983-ban kihirdetett új *Egyházi Törvénykönyv* szövegének összeállítására, így hatásuk mind a mai napig érezhető a latin Egyház fegyelmeiben.<sup>73</sup>

## ÖSSZEGRZÉS

Az Apostoli kánonok első ötven kánonja jól példázza az Egyház fegyelmi felfogásának maradandóságát az ókeresztény kortól. Az összeállításban szereplő elvek a 4. századtól közvetlenül vagy közvetve alap elemei voltak az Egyház mindenkori hatályos jogának, mind Keleten, mind Nyugaton a különféle politikai felfogások és teológiai elméletek ellenére. Már a Trienti Zsinat (1545-1563) is felhívta a figyelmet a patrisztikus kor teológiai, doktrinális és diszciplináris örökségének jelentőségére,<sup>74</sup> amelynek hatása a 16-19. századi zsinati rendelkezések és pápai megnyilatkozások tartalmában egyértelműen érezhető.<sup>75</sup> Ezt a meggyőződést a II. Vatikáni Zsinat kifejezetten is megerősítette. Az *Apostoli kánonok*, mint az ókeresztény egyházfegyelem kiemelkedő fontosságú emléke tehát nemcsak egy meghatározott időszak egyházfegyelmi állapotáról tanúskodik, hanem – a fentebb bemutatott jellegzetességek és azon vélemény alapján, amelyet Patriarch Maximos IV Sayegh pátriárka fejtett ki 1963-ban – a 21. században fontos kapocsként szolgálhat a keleti egyházak és a latin egyház közötti ökumenikus törekvésekhez.<sup>76</sup>

*Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm O.Praem  
intézetvezető egyetemi tanár, PPKE KJPI*

72 Cuilibet ad episcopatum promovendo, etiam electo, praesentato vel designato a civili quoque gubernio, necessaria est canonica provisio seu instituto, qua Episcopus vacantis dioecesis constituitur, quaeque ab uno Romano Pontifice datur. Vö. C. 16 q. 7 c. 14.

73 CIC (1917) c. 138=CIC (1983) c. 285 §. 1; CIC (1917) c. 984, 7<sup>o</sup>=CIC (1983) c. 1041, 1<sup>o</sup>; CIC (1917) c. 1519 §. 1=CIC (1983) c. 1276; CIC (1917) c. 1522, 3<sup>o</sup>=CIC (1983) c. 1283; CIC (1917) c. 2354=CIC (1983) c. 1397; CIC (1917) c. 2359=CIC (1983) c. 1395; CIC (1917) c. 2394=CIC (1983) c. 1381 §. 1. Cf. MARFÁ, L.N., *Table of correspondence between the 1917 Codex Iuris Canonici and the 1983 Codex Iuris Canonici*, in CAPARROS, E.-THÉRIAULT, M.-THORN, J. (ed.), *Code of Canon Law Annotated* (Latin-English edition of the *Code of Canon Law* and English-language translation of the 5th Spanish-language edition of the commentary prepared under the responsibility of the Instituto Martín de Azpilcueta), Montreal 1993. Table 1; BARRAL, I.-ESCRIVÁ-IVARS, J., *Table of correspondence between the 1983 Codex Iuris Canonici and the 1917 Codex Iuris Canonici*, in CAPARROS, E.-THÉRIAULT, M.-THORN, J. (ed.), *Code of Canon Law*, Table 2.

74 KUTTNER, S., *The Reform of the Church and the Council of Trent*, in *Jurist* 22 (1962) 123-142.

75 Vö. DESSAIN, CH., *Cardinal Newman as Prophet*, in AUBERT, R. (ed.), *Church History. Prophets in the Church* (Concilium 37), New York 1968. 79-98, különösen 94-95.

76 Vö. Patriarch MAXIMOS IV SAYEGH (Patriarch of Antioch and All the East, of Alexandria and of Jerusalem), *The Eastern Rôle in Christian Reunion*, in *The Eastern Churches and Catholic Unity*, New York 1963. 46-61, különösen 60-61.